
Ultras

Sfeermakers of

vechtjassen?

Bo Bremmers en Henk Ferwerda – Bureau Beke Oktober 2011

*Ultras is actie en organisatie. Het is de creatie van een groep personen, gebaseerd op de fundamentele waarden van vriendschap en respect, passie en instinct, de wil om anders te zijn dan de anderen. Vanuit deze diepe wortels komt de onverbiddelijke liefde voor het truitje en de stad voort. De woede en wens tot confrontatie met zij die de andere kleuren liefhebben.*¹

Binnen en buiten de diverse Nederlandse voetbalstadions zijn voetbalsupporters regelmatig als groep herkenbaar. Zo kennen veel voetbalclubs sfeervakken en daarnaast zijn er ook groepen supporters die zich als groep op een andere manier en met een ander imago kenbaar maken. Te denken valt aan VAK 410, de Z-side of de Bunnik Side. Sinds een aantal jaren komen er bij een aantal voetbalclubs in ons land nieuwe groepen fanatieke supporters bij die allemaal dezelfde naam 'Ultras' gebruiken. Ultras kunnen getypeerd worden als zeer fanatieke supporters.

Ze staan met name bekend om de onvoorwaardelijke steun die zij ten alle ten tijde aan 'hun' club geven. In dit artikel gaan we in op het fenomeen Ultras dat in de rest van Europa al veel langer bestaat. Om de Ultras cultuur te duiden, gaan we in op de ontstaansgeschiedenis en de kenmerken, structuur en organisatie van deze Ultrasgroepen. Zijn het alleen sfeermakers of gaan deze fanatieke supporters ook verder in hun onvoorwaardelijke steun aan hun club en gebruiken ze met andere woorden ook geweld?

De eerste georganiseerde supportersgroepen: van Brazilië naar de Balkan

Hoewel het nationale team van Brazilië pas in 1958 wereldkampioen werd, speelde het al geruime tijd een belangrijke rol in het mondiale voetbal.² Niet alleen bleven hun prestaties niet-onopgemerkt in Europa maar ook de beleving van supporters rondom het voetbal was bij-

zonder. Met behulp van vlaggen, confetti, banners en georganiseerd gezang probeerden zij hun team naar de overwinning te leiden. Deze groepen fanatieke voetbalsupporters noemden zichzelf 'Torcidas'. Bij de verloren WK finale in 1950 waren er maar liefst 199.854 fans in het

1. www.avantilazio.nl.

2. In 1950 eindigden zij als tweede.

Boven: Afbeelding met de leus; 'Against Modern Football'.
In het Nederlands: 'Tegen het Moderne Voetbal'.
Onder: Voorbeeld van een T-shirt zoals te koop op het internet.

beroemde Maracana stadion in Rio de Janeiro aanwezig. Dit toeschouwerrecord bij een voetbalwedstrijd zal waarschijnlijk nooit meer geëvenaard worden.

Deze wedstrijd zorgde voor een nationaal trauma. De Braziliaanse kranten weigerden te berichten over het verlies van hun nationale trots en enkele personen hebben zelfs zelfmoord gepleegd omdat ze de deceptie niet konden verwerken.³

Door het mondiale karakter van het voetbal waaide deze fanatieke vorm van supportereren over naar Europa. Hier richtte een groep fans uit het toen nog Joegoslavische Split de groep Torcida Split op. Aanleiding hiervoor was de beslissende wedstrijd om het Joegoslavisch kampioenschap die op 29 oktober 1950 plaats zou vinden. Om hun club te steunen, wilden de supporters een bijzondere atmosfeer creëren die de spelers kracht zouden geven. Na de overwinning op Belgrado trad de communistische regering van Joegoslavië hard op tegen de leiders van Torcida Split. Enkel van hen werden zelfs opgepakt en gevangengezet.

In de jaren '60 van de vorige eeuw deden zich de eerste gewelddadigheden in en rondom het stadion van Split voor. Bezoekende supporters werden bedreigd en gemolesteerd waardoor supporters van andere clubs zich twee keer bedachten voordat ze naar Split afreisden.

Nadat Torcida Split werd opgericht, volgden in de jaren '70 en '80 andere gewelddadige ultrasgroepen op de Balkan: de Bad Blue Boys van Dinamo Zagreb, de Grobari (grafdelvers) van Partizan Belgrado en de Delije (de vurigen) van Rode Ster Belgrado. Supporters van Rode Ster Belgrado vormden tijdens de oorlog op de Balkan in 1991 zelfs een ultranationalistische, paramilitaire organisatie die werd opgericht door Servisch nationalist Željko Ražnatović en bekend werd als de Arkan Tijgers. Deze groep is mede verantwoordelijk geweest voor de etnische zuiveringen waarbij ze het vooral op de moslimbevolking hadden voorzien. Tijdens een wedstrijd tussen Rode Ster Belgrado en Partizan Belgrado in 1992 verschenen de Arkan Tijgers in soldatenuiform op de tribunes. Om hun superioriteit te demonstreren, hielden de Arkan Tijgers verschillende spandoeken omhoog met daarop de namen van Kroatische moslimsteden die in handen waren gevallen van de Serviërs. Heden ten dage zijn er nog steeds politiek getinte spandoeken te vinden bij voornoemde clubs. Vooral rechts-nationalistische uitingen komen hierbij naar voren. Hoewel de aanhang van Hajduk Split de eerste grote georganiseerde supportersgroepering had, worden de eerste echte Ultras in Italië gevormd.

Het ontstaan van Ultras in Italië

De term 'Ultra' in combinatie met het voetbal en voetbalsupporters wordt voor het eerst gebruikt in Italië eind jaren '60. De oudste Ultrasgroep is de Fossa dei Leonie van AC Milan die in 1968 werd opgericht. In 1969 wordt de eerste groep die daadwerkelijk gebruikmaakt van de term Ultras opgericht. Dit waren de Ultras Tito Cucchiaroni (1969) van Sampdoria.

Net als de Braziliaanse en de Kroatische Torcidas van Split maken zij gebruik van trommels om hun ploeg aan te moedigen. Ook claimen deze Ultras een eigen deel van de tribune door gro-

te spandoeken op te hangen. Op deze manier maken ze duidelijk dat dit deel hun territorium is en dat zij het op deze plek voor het zeggen hebben. Om dit extra te markeren, maken zij gebruik van Bengaalse fakkels, en rookbommen die voor aanvang van de wedstrijd aangestoken worden. Vaak worden deze vergezeld met zogenaamde choreografieën of 'Tifo'.⁴ Tifo komt van het Italiaanse tifosi, wat niets anders betekent dan fans. Vooral het gebruik van vuurwerk was en is een typisch handelsmerk van de (Italiaanse) Ultras.

3. www.time.com.

4. De spelers toejuichen met behulp van zang, vlaggen, spandoeken, bandieri en vuurwerk.

Politieke invloeden

Vooraf in de jaren '70 en '80 kenmerken de Italiaanse Ultras zich door het uitdragen van linkse of rechtse politieke ideeën. De 'derby della madonnina' oftewel de stadsderby van Milaan tussen AC Milan en Internazionale is hier een mooie illustratie van. De Ultras van AC Milan zijn over het algemeen links terwijl de Ultras van Internazionale rechtsgeoriënteerd waren en zijn. Heden ten dage zijn verschillende rechtse en linkse Ultrasgroeperingen onderling met elkaar verbonden door hun politieke ideeën. Zo zijn bijvoorbeeld de Ultras van Internazionale (onder andere Boys San) en Lazio Roma (Irriducibili Lazio en Ultras Lazio) onderling bevriend en gaan zij in sommige gevallen gezamenlijk de confrontatie aan met links georiënteerde aanhangers van rivaliserende clubs. Vooral de Lazio Roma ultras zijn berucht vanwege hun fascistische

uitingen. Zij zingen, onder aanvoering van de voorzanger (Capo), regelmatig marsliederen uit de periode dat Mussolini aan de macht was en ook wordt op de tribunes de fascistische groet gebracht. Ook ex-Lazio speler Paolo di Canio, die in zijn jeugd zelf deel uitmaakte van deze Ultrasgroep, bracht de fascistengroet richting de Ultras tijdens het vieren van een van zijn doelpunten.

Ook komen regelmatig Ultrasgroepen in het nieuws vanwege de racistische leuzen richting donkere spelers van de tegenstander of zelfs van het eigen team. Zo is Clarence Seedorf veelvuldig beledigd door de Ultras van Lazio Roma en zwoer de donkere Franse voetballer Patrick Vieira nooit meer voet op Italiaanse velden te zetten nadat hij tijdens en na de wedstrijd grof werd beledigd door dezelfde aanhang.

Geweld en het Ultramanifest

Hoewel de Ultras bekend staan om hun passie voor het aanmoedigen van hun teams, schuwen zij het gebruik van geweld niet. In de afgelopen 45 jaar (sinds het begin van het ontstaan van de Ultras) zijn er maar liefst 22 voetbaldoden gevallen in Italië. De laatste twee doden zijn de Italiaanse politieagent Filippo Raciti op 2 februari 2007 en Gabriele Sandri, aanhanger van Lazio Roma, die om het leven komt door een politiekogel.⁵ Bij bijna alle Ultrasgroepen (zowel links als rechts) heeft Gabriele Sandri een cultstatus gekregen. Hij staat symbool voor het, in hun ogen, buitenproportionele politiegeweld waar de Ultras wekelijks mee te maken hebben.

contact met de politie. Het manifest staat in het Italiaans, Engels, Frans en Duits op de website van de Ultras Roma en is door 86 Ultrasgroepen uit Europa ondertekend. Diverse Ultrasgroepen (vooral uit Duitsland) hebben het manifest ook op hun eigen site geplaatst. Het manifest dient als het ware als een soort code voor de moderne Ultras en kan in twee delen gesplitst worden.⁶ Het eerste deel heeft betrekking op de afkeer jegens het moderne voetbal waarin, volgens hen, de rol van geld een te grote rol speelt. Om voetbal weer als volkssport te maken, moeten volgens hen de volgende regels ingevoerd worden:

De afkeer en de haat jegens de politie is groot bij de Ultrasgroeperingen in Italië. Zo hebben de Ultras van AS Roma een Ultras Manifest op hun website staan waarin diverse geboden staan waaraan een echte Ultra moet voldoen. Een van deze geboden betreft het weigeren van hulp of

1. Één transferperiode voordat het seizoen start en niet tijdens het seizoen.
2. Spelers moeten de vrijheid hebben om hun goal te vieren.
3. Alle wedstrijden moeten op dezelfde dag en hetzelfde tijdstip gespeeld worden.

5. De politieagent wordt uiteindelijk een gevangenisstraf van 9 jaar opgelegd.

6. www.asromaultras.org.

4. Er moet een limiet op het aantal buitenlandse spelers komen want deze blokkeren de doorstroom van jong nationaal talent.
5. Een schorsing van 1 jaar voor spelers die hun contract niet uit willen dienen omdat ze willen spelen voor een club die meer betaalt.
6. Een voorzitter van een bepaalde club mag niet voorzitter zijn of grote belangen hebben bij een andere club (v.b. Sensi bij Roma en Palermo of Abramovich bij Chelsea en CSKA Moskou)
7. Teruggaan naar de oude opzet van de Champions League. Alleen ploegen die kampioen worden, mogen hieraan meedoen.
8. Spelers dragen op hun T-shirts de nummers 1 tot en met 11 en geen andere nummers.
9. Verbod voor clubs om kaarten voor uitwedstrijden exclusief aan reisbureaus te geven.
10. Elk seizoen moet het traditionele shirt gehandhaafd blijven. Bij de uitshirts moeten in ieder geval de clubkleuren naar voren komen.
11. Geen spelersnamen op de shirts.

Bovenstaande regels moeten worden ingevoerd om het 'moderne voetbal' tegen te gaan. Algemene Ultras-leuzen en -spandoeken in de stadions van Europa lezen dan ook: 'Against modern football', 'Contro il Calcio Moderno', 'Gegen den modernen Fußball', 'Contre Le Football Moderne', 'Contra El Fútbol Moderno' en 'Tegen Het Moderne Voetbal'. Deze komen overal in Europa voor en hebben betrekking op de negatieve invloed van het grote geld op het voetbal. Zo is bijvoorbeeld het verschuiven van wedstrijden vanwege tv-uitzendrechten een doorn in het oog van de Ultras. Uit protest hiertegen droegen Ultras van Sampdoria bijvoorbeeld een doodskist door het vak vanwege het feit dat hun

club de aanvangstijd van de wedstrijd veranderde zodat deze uitgezonden kon worden op tv. De fans zien de invloed van de commercie als de dood voor het Italiaanse voetbal.

Het tweede deel van het manifest heeft betrekking op de houding van Ultras richting het bestuur van de voetbalvereniging en richting de politie. Het betreft hier zes geboden waaraan een Ultra zich zou moeten houden:

1. *Elk contact of hulp van het bestuur moet geweigerd worden;*
2. *Elk contact of hulp van de politie moet geweigerd worden;*
3. *Beter samenwerken met elkaar;*
4. *Op eigen wijze naar uitwedstrijden gaan (geen combi's);*
5. *Acties organiseren om schade te brengen aan voetbal als TV-product;*
6. *Elke barrière, die de autoriteiten opwerpen, moet doorbroken worden. Als zij zeggen "je mag niet naar uitwedstrijden gaan", gaan Ultras toch op eigen gelegenheid.*

Vooral deze zes geboden laten zien dat Ultras niet alleen sfeermakers zijn, maar vooral ook autonoom willen zijn in hun optreden en handelen.

Ultras in Duitsland

Sinds eind jaren negentig doet de Ultrascultuur zijn intrede in Duitsland. Een van de eerste groepen waren de Soccer Boyz uit Leverkusen.⁷ De sfeer in de Duitse voetbalstadia is enorm dankzij de Ultrasgroepen en ook het aantal toeschouwers neemt de laatste jaren toe.⁸ Een quickscan van internet leert ons dat alle profclubs gesteund worden door Ultrasgroepen.

Op een congres in Duitsland stelden Duitse politiefunctionarissen dat zij heden ten dage minder last hebben van hooligans maar vooral last hebben van Ultras. De hooligancultuur in Duitsland lijkt langzaam te verdwijnen of op te gaan in de Duitse 'ultraszene'. In eerste instantie werden de Ultras als positieve fanatieke supporters gezien. De laatste jaren verandert het beeld echter.

“Es ist noch gar nicht so lange her, da grenzten sich die Ultras von jeglicher Gewalt ab. Bis vor ein paar Jahren war das mehr als eine Schutzbehauptung. Heute hat sich das grundlegend geändert. Das Gros der deutschen Ultras ist nach wie vor friedlich. Doch die zunehmende Gewalt an Spieltagen geht fast ausschließlich auf das Konto der Szene.”⁹

In Duitsland heeft het gros van de Ultras tot doel om de club te steunen en lijkt het gebruik van geweld eerder uitzondering dan regel te zijn. Toch zijn er de laatste jaren incidenten geweest

waarbij diverse Ultrasgroepen betrokken zijn. De hooligans van vroeger zijn natuurlijk ook niet plotseling gestopt met het komen naar voetbalwedstrijden. Duitse wetenschappers en media spreken ook wel van “Hooltras”: een combinatie van hooligans en ultras. Opvallend zijn de massale verplaatsingen van ultras per trein op weg naar wedstrijden, de marsen – veelal in zwarte kledij – vanaf het station richting het stadion en de Pyrotechniek (vuurwerk c.q. fakkels).

Politieke invloeden

Net als in Italië worden verschillende ultrasgroepen in verband gebracht met extreemrechtse of linkse politieke stromingen. Vooral ultrasgroepen van voetbalclubs uit Oost-Duitsland, zoals bijvoorbeeld BFC Berlin, Dynamo Dresden, FC Lokomotive Leipzig en 1.FC Union Berlin, hebben met rechts-extremistische ultras te maken. In Duitsland wordt ook wel de term “Nazi-hools” gehanteerd. Zij hebben ook een fiks aantal ‘Kategorie C-supporters’¹⁰, dit is de zwaarste categorie die de politie hanteert voor het definiëren van probleemsupporters. Kategorie B-supporters zijn personen die bereid zijn om geweld te gebruiken en Kategorie C-supporters zijn ‘gewaltsuchende’ (geweldzoekende) supporters. Dat sommige personen trots zijn op hun gewelddadige status bewijst de extreemrechtse muziekgroep uit Bremen die zichzelf Kategorie C noemt. Deze groep verheerlijkt geweld van voetbalhooligans in hun teksten en videoclips.

7. Die Historie der Leverkusener Ultra-Szene, www.ultras-leverkusen.de/ultras.

8. In seizoen 2009/2010 was het gemiddeld aantal toeschouwers maar liefst 42.490.

9. www.taz.de/1/sport/artikel/1/brandstifter-in-der-bannmeile/.

10. In seizoen 2006-2007 had BFC Dynamo 160 Kategorie C supporters.

Bovenstaande voorbeelden zijn extreem en zijn dan ook niet representatief voor alle ultrasgroepen in Duitsland. Volgens Jonas Gabler, die in 2009 onderzoek gedaan heeft naar de ultras en rechts-extremisme, zijn de ultrasgroepen in

Duitsland verschillend. Er is ook geen duidelijke politieke stroming die zij aanhangen want dit hangt grotendeels af van de cultuur van de club en de stad. Volgens hem zijn er zowel aansluitingspunten voor rechts als voor links.¹¹

Nederland

In Nederland komt de ultrasbeweging eind jaren tachtig op gang. Een van de eerste groepen waren de 'Ultras VAK-P' van FC Twente. Zij gingen zich Ultras noemen door individuele fancontacten die zij onderhielden met fans van Italiaanse voetbalclubs.¹² Zij organiseerden in 1991 een van de eerste sfeeracties volgens de Italiaanse Ultraschool.

Eind jaren negentig en aan het begin van het millennium werden er in Nederland meer ultrasgroepen opgericht die 'Tifo-acties' organiseerden. Een van de bekendste is VAK410 van AFC Ajax die onlangs hun tienjarig bestaan vierden met veel vuurwerk en vele spandoeken. Net zoals andere ultrasgroepen hebben zij hun eigen website waar zij hun eigen merchandise verkopen. Het betreft onder andere shirts, dvd's en het onlangs uitgebrachte jubileumboek ter ere van het tienjarig bestaan van deze groep.

Politieke invloeden

In Nederland zijn de ultrasgroepen over het algemeen minder beïnvloed of gekleurd door politieke stromingen. Op verschillende fora komt naar voren dat de liefde voor de club het voorname is en dat dit ook tot uiting gebracht moet worden. Voor politieke uitingen lijkt dan ook veel minder plaats te zijn. Dit in tegenstelling tot de Zuid-Europese landen waar de clubs AS Livorno (Brigate Autonome Livornesi 99), Olympique de Marseille (Commando Ultras 84) en AEK Athene (Original 21) een "triangle of brotherhood" hebben opgericht waarbij het uiten van hun linkse politieke voorkeur, door middel van het tonen van de communistische hamer en

sikkel en Che Guevarra-afbeeldingen, een belangrijke rol speelt. Zoals gezegd, spelen deze sympathieën in Nederland in mindere mate een rol. Mogelijk komt dit omdat de ultrasgroepen in Nederland pas ongeveer een jaar of vijftien actief zijn en opgericht zijn uit liefde voor de club en niet vanwege politieke invloeden.

Tegen het moderne voetbal

Een ultra heeft liefde voor zijn club en voor het voetbal in zijn puurste vorm. Opvallend, is dat de ultras ondanks hun jonge leeftijd voetbal willen zien zoals het vroeger was. Zij verachten de invloed die commercie en geld hebben op de sport. In Nederland is de zender Eredivisie Live een doorn in het oog van de Ultra. Door de komst van deze betaalzender worden wedstrijden over 3 dagen (vrijdag, zaterdag en zondag) gespeeld en worden ook de tijdstippen zo ingedeeld dat de betalende klant meer wedstrijden op tv kan kijken. Voor de ultra, die alle wedstrijden van zijn club probeert te kijken in de stadions, betekent dit dat hun club op vaak wisselende tijden moet spelen. In hun ogen moet hun club wijken voor de commercie en het geld. Zo lieten de Ultras van MVV (Ultras Mestreech) door middel van een spandoek weten het niet eens te zijn dat hun club voor Eredivisie Live op maandagavond om 20:45 moest spelen. Het spandoek van 60 meter breed waar op stond: "maandagavond 20:45 alleen voor de tv, supporters tellen niet mee!" hing de gehele wedstrijd pontificaal in beeld voor de tv-kijkers. Ook in andere Nederlandse stadions zijn er veelvuldig spandoeken te zien waarop de afkeer van "tv-voetbal" geëtaleerd wordt. Zo was er tijdens de wedstrijd FC Twente

11. Gabler, J. (2009) Ultrakulturen und Rechtsextremismus. Fußballfans in Deutschland und Italie. PapyRossa.

12. www.vakp.nl/vereniging/ultras.

– Heracles Almelo een spandoek te zien waarop stond: “Heeft u het nu ook door – 18:45 uur – de commercie gaat voor.”

Naast de afkeer van “tv-voetbal” protesteren de ultras zowel in als buiten de stadions veelvuldig tegen het “overdreven machtsvertoon”, “repressie”, “het excessieve geweld” en “de provocaties” van de politie. Op verschillende fora en internet-sites laken de ultras de werkwijze van de politie.

“Het komt regelmatig voor dat het aantal politie-eenheden dat wordt ingezet buiten-proportioneel is. Afgezien van het feit dat het ergerlijk is omdat het je als supporter het gevoel geeft als crimineel behandeld te worden, is dit nog niet zo erg. Het gedrag waarmee je vervolgens regelmatig geconfronteerd wordt, is dat wel.”¹³

Het lijkt de ultras vooral dwars te zitten dat politie en het clubbestuur hun vrijheden inperken. Zo is het gebruik van vuurwerk aan banden gelegd en worden ook vlaggen en spandoeken gecontroleerd. Volgens de ultras worden deze niet gecontroleerd vanwege eventuele discrimi-

nerende of beledigende teksten, maar vanwege het feit dat er geen kritiek mag worden geuit op de KNVB of andere partijen die in de ogen van de ultras de voetbalcommercie steunen.

Een voorbeeld:

*FC Utrecht – FC Twente in 2011. In het uitvak bij Utrecht hadden supporters van FC Twente hun vaker gebruikte doek “F*ck eredivisie live; ik ben er” opgehangen om aan te geven dat de betaalzender te veel macht krijgt in voetballand. De waarheid hiervan werd bewezen toen het doek op last van Eredivisie Live verwijderd moest worden.¹⁴*

De ultras vinden dat zij als supporters als criminelen worden behandeld door het bestuur, politie en de politiek. De combiregeling, waarbij zij bijvoorbeeld verplicht met bussen naar uitwedstrijden moeten, is hen een doorn in het oog. Hun vrijheden worden volgens de ultras onterecht ingeperkt. De ultras en andere uitsupporters in binnen- en buitenland hanteren de uitspraak “watching football is not a crime” om aan te geven dat niet iedere supporter als crimineel behandeld hoeft te worden.

Ultras, hooligans, supporters en geweld

De vraag is in hoeverre de restricties en politie-inzet terecht zijn. Op de fora en internet wordt een beeld geschetst dat de ultra alleen slachtoffers zijn maar zelf geen geweld toepassen. In feite is de oorspronkelijke bedoeling van de ultras en de oprichting van ultrasgroepen om sfeer te creëren in het stadion en achter hun club te staan. Toch blijkt uit verschillende nieuwsberichten dat ultras in alle landen verantwoordelijk zijn voor gewelddadigheden in en buiten het stadion. Dus hoewel de ultra zich hier in eerste instantie niet op richt, is het wel een bijkomstigheid. Mogelijk is dit een van de grootste verschillen tussen de ultras en de hooligans. Hooligans dragen in veel gevallen geen clubkleuren om

niet herkend te worden door de politie om zo ongezien te kunnen rellen op vijandelijk terrein bij uitwedstrijden. De ultra is in sommige gevallen juist herkenbaar aan de clubkleuren en marcheert, vooral in Duitsland, met de hele groep een vreemde stad binnen om te laten zien dat ze er zijn. Dit geldt echter niet voor alle ultras aangezien er ook groepen zijn die zich veelal in zwarte kledij hullen. De verschijningsvorm van de ultra lijkt dus niet eenduidig te zijn.

In dit artikel hebben we een beeld willen schetsen van de ultra in binnen- en buitenland. Gezien de grootte van deze beweging, de verspreiding over vele landen en de verschillende achtergronden maakt het lastig om van dé ultra

13. www.tegenhetmodernevoetbal.nl.

14. www.tegenhetmodernevoetbal.nl.

te spreken. Tenminste één kenmerk is gemeenschappelijk en dat is de liefde voor de club waar ze voor staan. Zonder restricties van politie, politiek en van de bestuurders van hun club willen zij hun club steunen. Indien personen aan hun vrijheden komen, wordt geweld niet geschuwd. Het moet worden gesteld dat zeker niet alle ul-

tras gekwalificeerd kunnen worden als herriechoppers. Het is vanzelfsprekend dat er binnen grote groepen supporters enkele personen of kleine groepen zullen zijn die het geweld niet schuwen. Gezien het feit dat de ultras vrij georganiseerd opereren, zal het geweld van enkelen echter uitstralen over de hele groep.

Bronnen

Podnar, Ozren. "The Ultra Scene in Croatia and Serbia: Football Hooliganism Balkan Style". Soccerphile. <http://www.soccerphile.com/soccerphile/news/balkans-soccer/hooligans.html>. Retrieved 2007-07-25.

Podnar, Ozren. "The Day Yugoslav Soccer Died". Soccerphile. <http://www.soccerphile.com/soccerphile/news/balkans-soccer/football-war.html>. Retrieved 2007-07-25

Om een indicatie te geven van het aantal sfeerteams in Nederland sommen we tot slot de verschillende namen van de groepen op:

Realisatie: Bureau Beke, Arnhem. Foto's: Marcel Grotens, Attila Czigan, Fahri Ince en Laszlo Karolyi

